

populær historieskrivning i ordets bedste forstand; men prisen er upopulær – 68 kr. for et hæftet eksemplar. Denne modsigelse kunne forlaget have ophævet ved at udsende bogen i en af billigserierne.

Forfatteren Aage Dons har foretaget oversættelsen. Det har ikke gjort fremstillingen mindre velskrevet. Men der har indsneget sig en besynderlig fejl. Det første kapitel: »Vårens oro«, er blevet til: »Vårens bro«!

Viggo Sjøqvist

Andreas Hillgruber: Deutschlands Rolle in der Vorgeschichte der beiden Weltkriege. (Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen). 138 s.

Den tyske katastrofe i 1945 har øvet en meget betydelig indflydelse på historieforskningen i Vesttyskland. Medens forskerne efter 1918 søgte en forklaring – der nærmest mindede om en bortforklaring – på årsagerne til krigen og nederlaget i 1914–18, så har sammenbruddet i 1945 bevirket, at adskillige historikere nu prøver at finde forklaringen på det skete i selve det tyske kejserriges opbygning, sociale sammensætning og udenrigspolitik.

Forfatteren til den foreliggende lille bog tilhører den gruppe af historikere, der arbejder på denne linie. Han beskæftiger sig med den udenrigspolitiske side af spørgsmålet om Tysklands andel i ansvaret for udbruddet af de to verdenskrige, og han lægger ikke skjul på, at han anser det for at være stort. Det er hans opfattelse, at den uheldige udvikling begyndte i halvfemserne, da den kejserlige regering støttet af indflydelsesrige kredse i befolkningen opgav Bismarcks mere begrænsede europæiske stormagtspolitik og begav sig ind i

den wilhelminske æras »Weltmacht-politik«. Dette synspunkt er dog hverken nyt eller originalt, og hans behandling af julikrisen 1914 er egentlig mere interessant. Thi her gør han gældende – dog uden at sige det klart – at denne »Weltmacht-politik« ikke var det afgørende moment i krisen, men derimod rigsledelsens frygt for, at de potentielle modstandere i Europa, især Rusland, ville blive for stærke i løbet af nogle år. Det er teorien om »die Politik des kalkulierten Risikos«, som førte til verdenskrigen. Et af de mest skæbnesvangre resultater af denne krig blev ifølge Hillgruber Ruslands fuldstændige sammenbrud og delvise tyske besættelse indtil november 1918. Thi konsekvensen blev dels en accentueret tysk interesse i at beherske Rusland vest for Ural med alle dets naturrigdomme, dels en konsekvent undervurdering og foragt for Sovjetunionen, der skabtes på ruinerne af zarernes Rusland. Her lå kimen til Hitlers ødelæggelses- og racekrig mod Sovjet, der fik afgørende betydning for det tyske riges undergang. Hillgruber lægger derimod mindre vægt på krigsudbruddet i september 1939. Den anden verdenskrig begyndte ifølge forfatteren ikke på dette tidspunkt, men først i juni 1941 og videreførtes i december 1941 med Hitlers krigserklæring til USA. Dette synspunkt kan unægtelig diskuteres; men bogen er et interessant vidnesbyrd om det mere realistiske syn, visse tyske historikere nu anlægger på det moderne Tysklands historie.

V. Sjøqvist

Danmarks Kirker. Frederiksborg amt. 7. og 8. hæfte. Udgivet af Nationalmuseet. (Gad, 1967) 95 s. og 94 s.

I de to hæfter afsluttes beskrivelsen

af købstadkirkerne i amtet og indledes beretningen om landsbykirkerne, begyndende med Lyng-Kronborg herred. Dispositionen følger det sædvanlige skema; men der er grund til at gøre opmærksom på, at titlen kun dækker over en del af værkets indhold, da det også giver væsentlige bidrag til personalhistorien i gengivelsen af gravskrifterne og til kunstens og håndværkets udvikling i beskrivelsen af inventåret.

I 8. hæfte er der samlet alle foreliggende oplysninger om det forsvundne Sct. Jacobs kapel i Gurre. Danmarks Kirker er forlængst blevet et repertorium for enhver, der beskæftiger sig med topografi og lokalhistorie; men allerede nu er værket så bindstærkt, at det ikke er noget lille arbejde at samle oplysningerne om et enkelt emne, når beretningen om det er spredt rundtom under beskrivelsen af de enkelte kirker. Denne ulempe kan ikke undgås, og kan kun delvis afhjælpes ved et detailleret register, fordi det ikke fritager benytteren for selv at slå oplysningerne efter. Man havner således i det paradoks, at jo bedre oversigtsværker af denne art er, desto vanskeligere og mere tidkrævende bliver det at udnytte dem. Ikke desto mindre vil ingen undvære Danmarks Kirker, der hæver sig over de tilsvarende arbejder fra vore nabolande.

Helge Søgaard

Danmarks Kirker. Frederiksborg amt. Hæfte 9, s. 769-864, og hæfte 10, s. 865-960. (Gad, 1968).

De to nye hæfter behandler Fredensborg slotskirke og landsbykirkerne i Asminderød, Humlebæk, Grønholt, Karlebo, Nivå, Bløvstrød og Birkerød. Modsætningen mellem landsbykirkerne fra den ældre tid og den

kongelige barokkirke tegner sig tydeligt i beskrivelsen, og den sidste er af en særlig betydning ved sin tilknytning til hoffet. Ligesom enevælden har sat sit minde i kalenderen ved indførelsen af St. bededag og dens plads i året, der skal være blevet bestemt af tiden for Christian V's forrettelse af sin devotion, var også arkitekturen i tidens kirker bestemt af deres forhold til majestæten og hans hof, selv om der stedse herskede den indskrænkning, at kirken var den eneste del af samfundet, som Kongeloven pålagde herskeren særlige forpligtelser overfor. Det er næppe denne bestemmelse, der har været årsag til indtrykket af overflødig pragt, som umiddelbart møder den besøgende i Fredensborg slotskirke, skønt den hørte til en relativt beskedne kongebolig, men monarkens almindelige ønske om passende omgivelser, og så meget er ved tidens ugunst forsvundet af ældre kunst, at man er taknemmelig for denne enhed af bygning og inventar. Det ville være af værdi engang at undersøge, om der er en sammenhæng mellem tidens statstanker og udformningen af dens arkitektur og kunsthåndværk, og hvor meget der er udtryk for kongernes personlige smag.

Som et modstykke til slotskirkens inventar kan fremhæves prædikestolen fra 1584 og altertavlen fra 1597 i Karlebo kirke, værdifulde snitværker uden den ydre pondus, der præger de tilsvarende stykker i Fredensborg, skønt den sidste bærer kongens våben med hans velkendte valgsprog.

Det er allerede omtalt i en tidligere omtale af værket, men bør understreges, at det efter sin titel er snævert afgrænset, men i virkeligheden behandler talløse andre emner, og de mange konkrete oplysninger gør det til et opslagsværk af høj rang.

Helge Søgaard